

прикметник зі спеціалізованою ознакою + номенклатурний термін "театр" + антропонім з іменною ознакою (або без неї)".

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія: Власні назви підприємств Закарпаття. – Ужгород, 1999. – 111 с.
2. Горожанов Ю. Ю. Ергоніми міста Луцька: структурно-семантичний аналіз // Наук. вісник Криворізького нац. університету: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2013. – Вип. 9. / редкол: Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – С. 48–52.
3. Зимовець Г. В. Структурно-семантичні особливості ергонімів України // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 29. – С. 172–176.
4. Кутуза Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – укр. мова. – Одеса, 2003. – 18 с.
5. Лесовець Н. М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова. – Луганськ, 2007. – 19 с.
6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / отв. ред. А. В. Суперанская. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Наука, 1988. – 189 с.
7. Соколова Л. Н. Типи мотивованості ергонімів (на матеріалі ергонімів м. Києва) // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 65–69.
8. Цілина М. М. Ергоніми м. Києва: структура, семантика, функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.10 – українська мова. – К., 2006. – 23 с.
9. Шестакова С. О. Лексико-семантичні інновації у системі сучасної української номінації (на матеріалі ергонімів і прагмонімів): автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Х., 2002. – 17 с.

Яна Кротович,
студентка 5 курсу
ННІ філології та журналістики
ЖДУ імені Івана Франка.
Науковий керівник: **В. М. Мойсієнко,**
доктор філологічних наук, професор.

ПОЛЬСЬКА МОВА МЕШКАНЦІВ СЕЛА БУРТИН В СУЧАСНОМУ ВОЛИНСЬКОМУ ДІАЛЕКТНОМУ ОТОЧЕНІ

У статті проаналізовано фонетичні, морфологічні та лексичні особливості мовлення поляків села Буртин Полонського району Хмельницької області, акцентовано увагу на взаємовпливах двох мовних систем.

Проблема міжмовних контактів як найбільш результативної та масової форми спілкування завжди викликала інтерес дослідників. Оскільки процес

мовної взаємодії не можна розглядати відокремлено від культурних, історичних, етнічних, соціальних, психологічних та інших факторів, у тлумаченні термінів «взаємодія мов» і «мовні контакти» немає одностайності. Лінгвістичний енциклопедичний словник подає поняття «мовні контакти» (від лат. *contactus* – дотик) як взаємодію двох чи більше мов, що впливає на структуру і словник однієї чи багатьох з них [3, с. 237].

Етногенез і доля України й Польщі не тільки подібні, але й досить тісно переплітаються з більш як тисячолітньою історією цих країн. Наприклад, у другій половині XIX – початку XX століття мовне питання було одним із найголовніших для жителів Галичини, Буковини та Закарпаття, що перебували в межах єдиної Австро-Угорської імперії, хоча мали різну політичну ситуацію. Уряди країн, до складу яких входили українські землі в зазначений період, чітко усвідомлювали, що для подальшого підкорення цих територій потрібно перш за все обмежити сфери функціонування української мови як найголовнішої передумови формування держави. В переважній більшості шкіл навчання велося у Східній Галичині польською мовою, в Північній Буковині – німецькою, в Закарпатті – угорською. На Галичині україномовні заклади освіти перетворювалися на школи з польською мовою викладання, а українські гімназії перетворювалися на утраквістичні (двомовні), що сприяло поширенню колективного білінгвізму [4].

На сьогодні Україна належить до шести держав світу, в яких польська діаспора складає чисельну громаду. За переписом населення у 2001 р. в Україні проживало понад 144,1 тис. поляків, або 0,3% від усіх жителів [6].

Українська й польська мови мають спільне походження, у них одне праслов'янське коріння, вони належать до індоєвропейської родини і впливають одна на одну. Водночас, це типологічно різні мови, зі своїми закономірностями поступу, питомою лексикою, граматичною специфікою й особливостями функціонування. Контрастивний аналіз допомагає глибше усвідомити історичну й типологічну окремішність кожної з них, розуміння своєрідності мовної особистості українця й поляка як носія картини світу.

Актуальність цієї студії зумовлена необхідністю вивчення історичних контактів української та польської мов, усвідомленням значної чисельності поляків в Україні, зокрема на Хмельниччині, і їхнім впливом на міжнаціональний культурний діалог, роль якого зростає в сучасному глобалізованому світі.

Об'єктом роботи є українсько-польські мовні контакти на теренах села Буртин Полонського району Хмельницької області.

Предметом нашого дослідження є взаємовплив української та польської мовних систем у процесі їх контактів на території села Буртин.

Мета роботи полягає в тому, щоб з'ясувати особливості польського мовлення поляків, які проживають в Україні, зокрема в селі Буртин, та вплив української мови на їх польське мовлення.

Матеріал для дослідження польської мови в селі Буртин ми взяли із записів професора Варшавського університету Януша Рігера, зроблених ним у 1995

році. Це є восьмигодинна розмова з шістьма інформантами, які народилися у 1902-1944 роках.

У Полонському районі, згідно з матеріалами останнього перепису населення, у 2001 р. мешкало 45 964 особи, з них 4 908 – поляки (10,7% населення). Загальна частка міського населення району становила 82,4%, сільського – 17,6% [6].

Польська колонізація цього краю почалася на початку XVII ст., під переселення вихідців з Царства Польського на землі сучасного Полонського району припав на першу половину XIX ст. Колонізації сприяли царські укази від 12 квітня 1804 року і 25 серпня 1817 року, що визначали правила переселення громадян іноземних країн на землі Волинської губернії з наданням їм окремих земельних наділів і позбавленням будь-яких повинностей перед державою. При цьому право запрошувати колоністів на поселення мали не лише дворяни, але й особи, які відповідно до законів Російської імперії, мали право на вільну купівлю й продаж землі.

У середині 20-х рр. XX ст. на цих землях було утворено Мархлевський польський національний район, адміністративно-територіальну одиницю області до складу якої увійшла значна кількість населених пунктів сучасної Полонщини. Проіснував він з 1925 до 1935 р.

На сьогодні район, окрім Полонської міської, нараховує 1 селищну і 17 сільських рад, які разом об'єднують 46 сіл. До «польських» сіл можна віднести такі населені пункти: Буртин, Воробіївка, Кустівці, Новолабунь, Новоселиця [8].

Село Буртин лежить в лісах, за 15 кілометрів від міста Полонне Хмельницької області. Дату виникнення населеного пункту слід вважати 1815 рік, коли геологи зацікавилися покладами вогнетривкої глини, знайденими на західній околиці села. «Географічний словник польського королівства й інших слов'янських держав» подає село «Burtyń» та інформує, що населення налічувало 182 мешканці, які проживали в 142 подвір'ях, було переважно католицьке [14]. Ці землі належали польському поміщику Карвицькому. Але згодом він програв цю місцевість білоцерківському графові Браницькому. Марія Броніцька, дружина графа, після смерті чоловіка стала використовувати коалінові поклади для виробництва цегли. Вона й побудувала в 1889 році завод вогнетривкої цегли [7].

У 1927 р. в селі була польська сільська рада. Згідно з її офіційним списком на 3161 мешканців було 2441 поляків. На сьогодні за переписом населення у 2001 році у селі проживає 904 особи, серед них поляків – 70% [6]. Зі слів інформантів дізнаємось, що до Другої світової війни в селі мешкали майже самі поляки, а «руських» було мало, тому польське населення на щодень використовувало польську мову, але в деяких сім'ях говорили українською мовою.

Опираючись на зібраних матеріалах професора Януша Рігера, нечисленні прізвища закінчуються на -ski, що свідчить про дворянське походження їх носіїв: Залевські (Zalewski), Камілевські (Kamilewski), Камінські (Kamiński), Ловінські (Łowiński), Лохвіцькі (Łochwicki), Моравські

(Morawski), Олевінські (Olewiński), Роговські (Rogowski), Соболевські (Sobolewski), Соколовські (Sokołowski), Шеліцькі (Sielicki). Про походження шляхти в селі могло свідчити й те, що називали їх «ляхами», коли ж українців називали «селянами». Також і мову інформантів можна назвати «дворянською мовою».

У 1924-1935 рр. у селі Буртин була польська школа. У 1926 році функціонувало 4 класи, в яких навчалось 11 дітей та викладали 2 вчителі. Після спалення школи німецькими загарбниками, одна з учительок – Францішка Веліковська навчала дітей по хатах, а перед уроками ці та інші діти збирались у неї вдома на науку релігії та молитву.

До 1937 року в селі Буртин проживали лише римо-католики, більшість із яких тоді ж репресували та вислали до Казахстану. Зараз католики латинського обряду складають половину населення цієї місцевості. До 1990 року в селі була римо-католицька капличка. Там відправлялась меса виключно польською мовою, що давало молодому поколінню поштовх до вивчення мови. Чисельність парафіян римо-католицької церкви в ХІХ столітті була незначною, проте збереження віри цієї нечисельної громади позначилося на сучасній кількості вірян. У 1991-1993 рр. в селі побудували костел Матері Божої Ченстоховської, який обслуговують дієцезіальні священики із парафії Божого Милосердя в смт. Понінка. Храмом послуговуються також католики латинського обряду із с. Новаки та с. Залісся.

Записи здійснено від інформантів: Броніслави Камілевської, 1902 року народження; Зигмунда Камілевського, 1931 року народження, сина Броніслави Камілевської; Катерини Камілевської, 1937 року народження, дружини Зигмунда Камілевського; Антоніни Камілевської, 1960 року народження, дочки Зигмунда та Катерини; Сабіни Соболевської, 1915 року народження; Стефанії Соболевської, 1916 року народження.

Інформанти намагаються говорити унормованою польською мовою, часто поправляють себе. Це свідчить про їх мовну свідомість, про знання польських мовних форм, уміння розрізняти їх від українських.

У транслітерованих текстах розмов проаналізовану польську мову цих інформантів на фонетико-орфоепічному, морфологічному та лексичному рівнях. За приклад фонетичного транскрибування мови респондентів взято працю професора Януша Рігера «Język polski na Ukrainie w XX wieku».

Фонетика

1. Вплив наголосу. Наголос стабільний, падає на передостанній склад. Проте деякі запозичені лексеми з української чи російської мови мають інший наголос, наприклад: *sykret`ar*, *kolh`osp*, *iszl`a*, *u raj`on*, *tud`y*. Винятково в наказовому способі занотовано: *nabi`esz*, *zal`oż*.

Голосні звуки

2. Ненаголошені голосні *o*, *e* часто піддаються меншому або більшому звуженню, наприклад: *fcz.epili*, *czeg.o*, *p.ostoly*, *d.o domu*, *ni umar*, *p.onabigali*, *f chaci*, *ty kuzakie*, *zrubicie*, *ś śel'suwieta*, *churował*. Проте також спостерігаємо використання голосних звуків без звуження: *male*, *widze*, *fszystko jedno*, *tako brytwo*.

3. Вживання неносових голосних (під впливом української фонетики, в якій немає носових голосних), наприклад, в середині слова: *mensz, bedzie*; та в кінці слова: *zebrał sie, widze, bił sie, na roboty* ‘na robotę’, *pichoto, zrobjo, nakarmjo*. Винятково також спостерігаємо форми з носовими голосними: *chcq, susiatka*.

4. Давня голосна фонема /ě/ реалізована як [e] або [i], наприклад: *chlier*, але *ja wim, wisz*.

5. Наголошений голосний -i в середині слова реалізується з приголосним -й: *na drug'ij* ‘na drugiej’ (але також використову

Приголосні звуки

6. На відміну від польської унормованої мови наявна лабіальна фонема /л/ замість передньоязикової /l/, наприклад: *liczyć, wydawali, liata, po pol'sku*, але наявна також загальнопольська вимова лексем: *tylko, ludzie*.

7. Задньоязикові приголосні можуть мати м'які варіанти перед голосною /e/, наприклад: *drug'e, mog'e, drug'ego*. Зустрічається дзвінка вимова /г/ (під впливом української мови), наприклад: *vah'onu*.

8. Вимова приголосних /v/ і /f/. Приголосна /v/ в кінці слова занотовано вимову /u/, наприклад: *p.om.ocńikuu, zausz, Baranuka*, але найчастіше виступає w/f [v/f], наприклад: *kłoskuw nazb'iral, na Baranufki, kolekt'yf*.

Флексія

9. Категорія роду: уніфікація закінчень іменників жіночого та середнього родів під впливом української та російської мов: *polaki, kuzaki*. Крім того, наявні окремі випадки закінчень чоловічого роду польської мови: *Polacy, fšyscy*.

10. Н.в. займ. і прикм. одн. виявлено одну кінцівку на всі роди: *niepiśmienne liudzi, oni byli bardzo pracowity taki liudzi, taki ty puchiry*. В множині наявне лише одне спільне закінчення -li: *Kuzaki pszyjżdz/ali, oni [kobiety] pszyjszli, dz'ieci poumierali, puchiry p.onabigali*.

11. Кл.в. занотовано форми *tamo; [wicz'isz] panie*.

Іменник

12. О.в. ім. ж.р. одн. поряд з регулярними формами типу *s siostro* занотували виняткову форму іменника з українським закінченням -oju (-oj): *tamoj*.

13. Р.в. ім. ж.р. одн. під впливом української мови занотовано *do domu* (*pszyszyt, pszyjechał*), (*pr.owieli nazat*) *do domu*. Поряд з польським закінченням -ów: *wilkuw, kłoskuw, p.om.ocńikuu* спостерігається також українське закінчення -iw, наприклад: *liudz'iu, liudz'iw, rubliu, pudyu* або -ij, наприклад: *dzicij, kszzyżyj, liudzij* або українське закінчення -ej, наприклад: *liudziej*.

Прикметник

14. Поряд із нормативним для української літературної мови закінченням прикметників Н.в. одн. на -ий (-iй): *zdrowyj, choryj, starszyj, drugij* зустрічається закінчення -у (-і), наприклад: *malieńki, drugi*, характерне для мови польської.

Дієслово

15. У 1 особі одн. поряд із *ja tuwie* і *ja myślén* занотовано форми з -m: *ja tuwim, ja myśl'im, ja spieczem, ja spieszym*.

16. В 3 особі одн. поряд з нормативними формами «to beńdz'ie», «on umże», «zasechnie» занотовано форми однотипні до 1 особи одн., наприклад: *kubieta muwie, on muwie, on widze, on nie widze, mensz lieże, on postoje*.

17. В 1 особі мн. переважає закінчення *-my*, наприклад: *pujdziemy, fstajemy, bizemy, idz'iemy, damy*, проте зустрічається також закінчення *-m*, наприклад: *modlim sie, mielim*; винятково занотовано закінчення *-mo*, наприклад: *pomożemo*.

18. В дієсловах 2 ос. мн. занотовано закінчення *-cie* (характерне для української мови): *jak poum'iracie, co wy chcecie, zarżniecie; (dziecko do matki mówi:) mamo, oj wy siebie zarżniecie; bo wy sobi śmierć zrubicie, widz'isz panie*.

19. У минулому часі дієслів переважають типові українські форми: *ja vziela, ja myślała, ja ni poszła, ja nie widz'iała, ja założyła, a puźnim dzieś poszet ja, pracowała*.

20. У множині дієслів спільне для всіх родів закінчення *-li*, наприклад: *pšeprowadźili, powyjeźali, pšeżyli, vyli, podchudźili, odchodźili, pšyjechali, otpočyvali, rozpov'adali, rubili, xodźili, šv'entovali, začeli, jezdźili, nabirali*.

У представлених текстах найцікавішим слід визнати дієслівні форми 1 і 3 особи однини теперішнього часу, що є результатом аналогічних порівнянь з українською мовою. У мовленні найстарших інформантів спостерігається суміжність використаної лексики, наприклад, поряд із словами «*mówić*», «*wieś*», «*budować*», характерними для шляхти, використовують також «*kazać*», «*siolo*», «*stroić*».

Аналіз мовлення виявив багато типових ознак для польської кресової мови. Це явище пов'язане з невеликою кількістю поляків села Буртин і нечастим уживанням польської мови на щодень. Попри відсутні регулярні контакти з поляками материкової Польщі та сильний вплив чужомовного середовища, польська говірка досить добре збереглася.

Контрастивний аналіз зібраних текстів, виконаний на різних рівнях мовної системи, дає змогу говорити про взаємозв'язок, почасти взаємозбагачення української та польської мов.

Фонетико-фонологічний аналіз репрезентує спільні й відмінні мовні звуки двох мов, а саме відсутність носових голосних. Характерною ознакою досліджуваного вокалізму є вживання неносових голосних, не характерних для української мови. Особливістю консонантизму польського мовлення поляків села Буртин притаманні заміна проривного [g] фрикативним [h], а також звука [ɨ] лабіальним приголосним, характерна м'яка вимова приголосних у звукосполученнях [ki], [gi], [xi].

Контрастивна морфологія двох мов показала формальні ознаки граматичних категорій, які істотно вирізняють структуру кожної мови. Паралельне вивчення виявило такі своєрідні явища, як, наприклад, категорія персональності в польській мові, відмінності в мотивації родових і часових показників. З дослідження стало відомо, що найбільш виразними рисами є українська флексія іменників, прикметників та дієслів, що свідчить про явище інтерференції, виходячи з використання поляками української мови на щодень.

Лексичний матеріал досліджуваної роботи надзвичайно різноманітний та багатоаспектний. Проаналізувавши матеріал, можна стверджувати про адаптовані та неадаптовані запозичення лексичних одиниць. Окрім того, у мовленні мешканців села Буртин можна виділити семантичні запозичення.

Отже, на основі мовлення поляків села Буртин ми виявили українсько-польські мовні контакти, проаналізували особливості споріднених мов. Простудіювавши мовлення інформантів, можна ствердити, що наслідки мовного взаємоконтактування можуть виявлятися на будь-якому лінгвальному рівні. Усебічне вивчення міжмовних контактів, дослідження причин їхнього виникнення та наслідків функціонування залишається одним із важливих питань загальної науково-теоретичної проблеми зв'язку мови із розвитком суспільства і його історією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область / Гол. ред. Тронько П. Т. / Енциклопедія. Т. 23. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – 707 с.
2. Левицька Н.М. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність. Навч. посібник / Н.М. Левицька. – К.: Кондор, 2011. – 418 с.;
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.;
4. Масенко Лариса. Мова і політика / Л. Масенко // [Інтернет-ресурс] Режим доступу: http://slovoua.com/masenko_mova_politika/.
5. Непоп Л. В. Лексичні особливості польських говірок на території Хмельницької та Житомирської областей: моногр. / Л. В. Непоп; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004. – 212 с.
6. Національний склад населення України та його мовні ознаки. За матеріалами Всеукраїнського перепису населення 2001 р. // [Інтернет-ресурс] Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/publications/>.
7. Презентація. Полонський район. Буртинська сільська рада. Географічне положення. // [Інтернет-ресурс] Режим доступу: <http://www.meriaonline.com.ua/zone-Khmelnysky/>.
8. Хмельницька область. Адміністративна карта / Уклад. та підгот. до друку ДНВП “Картографія” з використ. матер. ДП “Карпатигеодезкартографія” 2004 р.; Конц. Ю.І. Лози; Ред. В.В. Вдовенко. – Перевид. – 1:250 000. – К.: Картографія, 2010.
9. Łesiów M. Historia wzajemnych kontaktów i wpływów języka polskiego i ukraińskiego // Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniami językowymi, pod red. D. Buczki, M. Łesiówa, Lublin, 2003. – С. 11.
10. Krawczyk A. Maćkowce // Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku, cz. 2, pod red. J. Rigera, Kraków 2007. - С. 84.
11. Krawczyk A. Uwagi o języku wsi Józefówka w Żytomierskiem // Studia nad polszczyzną kresową, t. XI pod red. J. Rigera. – Warszawa, 2004. - 201 с.
12. Rieger J. Język polski poza wschodnimi granicami kraju w XX wieku – rewolucja, ewolucja, perspektywy / J. Rieger // Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju. - Warszawa, 2001. - 215 с.

13. Rieger J. Język polski na Ukrainie w XX wieku / J. Rieger, I. Cechosz-Felczyk, E. Dzięgiel, Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku, cz. 1: wydawnictwo naukowe : Semper. – Warszawa, 2002. - C. 11-51;
14. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa: Filip Sulimierski i Władysław Walewski // [Интернет-ресурс] Режим доступа: http://dir.icm.edu.pl/Sownik_geograficzny.

Юлія Маковчук,
студентка 5 курсу
ННІ філології та журналістики
ЖДУ імені Івана Франка.
Науковий керівник: **М. В. Шарапа,**
кандидат філологічних наук, доцент.

**РІЗНОПЛАНОВІ НЕВЕРБАЛЬНІ ТА ВЕРБАЛЬНІ ОДИНИЦІ
СИСТЕМИ РЕКОМЕНДАЦІЙ І ЗАСТЕРЕЖЕНЬ, ОБЕРЕГІВ І
ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У РОДИЛЬНІЙ ОБРЯДОВOSTІ
(НА МАТЕРІАЛІ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ
РУЖИНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

У статті проаналізовано мотиви постання, особливості функціонування номінації у взаємозв'язках з різноплановими одиницями невербального плану вираження системи рекомендацій і застережень, оберегів і запобіжних заходів у родильній обрядовості.

В українській культурній традиції сімейне життя пов'язане з різноманітними обрядами та ритуалами, які в образно-символічній формі визначають певні етапи життя та розвитку родини. Здавна українці схвально ставилися до багатодітності: «один син – не син, два сини – півсина, три сини – ото тільки син», «де одинець – хазяйству кінець, а де сім синів – щастя в дім». Сім'ю з однією дитиною називали «кособокою», тому що одну дитину не вважали продовжувачем роду [1, с. 13].

У системі ціннісних орієнтацій українського народу поширені заборони переривання вагітності, пов'язані з уявленнями про гріховність цієї дії. У світогляді українців дитина – це Божий посланець. Проте вважали, що новонароджена дитина не належить до світу людей, тому здійснювали обрядодії з метою унеможливити її повернення назад у світ духів. У зв'язку з цим виникли заборони, які безпосередньо стосуються періоду вагітності жінки та народження немовляти.

Народження дитини завжди було визначною подією в житті родини, адже за народними уявленнями: *хата з д'їт'ми – базар, без д'їтеї – цвинтар* (н.п. 1). Здавна вірили, що поведінка жінки під час вагітності зумовлює моральні та фізичні якості майбутньої дитини, тому виникненню психічних та фізичних вад дитини намагалися запобігти ще в передпологовий період за